

IVANA LOVRIĆ JOVIĆ

Veličanstveni hrvatski jezik opisan perom talijanskoga gramatičara Francesca Marije Appendinija¹

Francesco Maria Appendini dubrovački je Talijan, još jedan u nizu onih koji su hrvatski jezik htjeli opisati i time usustaviti. Njegova opčinjenost hrvatskim jezikom, koji se u to doba nazivao i ilirskim, urodila je opsežnom gramatikom *Grammatica della lingua illirica* objavljenom 1808. godine, odmah nakon dolaska Dubrovačke Republike pod francusku vlast. U njoj je gramatičar talijanskim jezikom opisao hrvatski što ga je upoznao u Dubrovniku, pa se priručnik može smatrati gramatikom dubrovačkoga govora 19. stoljeća. Kako je gramatika nastala u osvit preporodnih zbivanja, na njih je i izravno utjecala, poglavito izborom dubrovačkoga govora stiliziranoga naddijalektnom jekavskom štokavštinom, što je za Appendinija, kako se doznaje iz njegovih uvodnih riječi, u odnosu na ilirski bilo isto što i toskanski u odnosu na talijanski: književnojezični uzor dostojan normiranja.

Prethodile su joj druge štokavske gramatike (Kašićeva, Della Bellina, Tadijanovićeva, Relkovićeva, Lanosovićeva, Jurinova i Voltićeva), pa je Appendini imao prilike birati uzore, a izabrao je Kašića i Della Bellu. Prvo izdanje *Gramatike* ima 360 stranica, a poslije su uslijedila još dva, 1828. i 1838. godine. Od ostalih je sličnih priručnika izdvaja detaljan sintaktički opis koji čini dvije trećine opširne knjige, čime nadilazi sve dotadašnje.

Na početku opširnoga gradiva gramatičar je opisao hrvatski izgovor veoma iscrpno, uhom Talijana. Pritom je pokušavao uzeti u obzir višestrukosti dijalektnih ostvaraja talijanskoga jezika (venecijanski, rimski) i hrvatskoga jezika (dubrovački, bosanski, dalmatinski, istarski i kajkavski) – i kad je riječ o izgovoru i kad je riječ o slovopisu. Appendinijevo tumačenje slovopisnih pitanja bilo je relevantno jer je bio na čelu povjerenstva koje je imalo za zadatak urediti grafijsko pitanje, a sastavljeno je na poticaj austrijske Pokrajinske vlade 1820. godine u Zadru.

Premda je jezik što ga opisuje u osnovi dubrovačka jekavština, u poukama ga i primjerima Appendini pokušava proširiti u *dalmatinsko-bosanski*, u štokavsku ikavicu. U tome uspijeva, ali zanemaruje širinu koju je najavio u uvodu u kojemu ilirskim jezikom smatra dubrovački, bosanski, dalmatinski, istarski i kajkavski.

Gramatičar je našim jezikom bio zadivljen te ga je opisao (dvostrukim superlativom) kao najsavršeniji na svijetu. U toj tvrdnji mislio je na širi koncept jer je njegovu rasprostranjenost vidio od Makedonije do Baltika, te i dalje, do Kine, pa se može

¹ Ovaj je rad izrađen na istraživačkome projektu *Retrodigitalizacija i interpretacija hrvatskih gramatika do ilirizma* IP-2018-01-3585, koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

zaključiti da je mislio na slavenske jezike. To što i sam tvrdi da mu je opseg začudan, nije ublažilo pretjeranu tvrdnju da se tim jezikom služi šezdeset naroda ili nacija. Nazivom *ilirski* Appendini označuje i dalmatinsko-bosanski, također savršen, zbog čega *Dalmato-Ilire* mogu razumjeti govornici ostalih slavenskih jezika, a obratno se ne može reći za Čehe, Poljake i Ruse, dijelom i zbog toga što preuzimaju riječi iz stranih jezika, pa ih Dalmatinci i Iliri ne razumiju lako. Dokazom da je ilirski jezik u užemu smislu savršen smatra i to što nema „ničega vjernijega i jednostavnijega, ozbiljnijega i veličanstvenijega od ilirske inačice Svetoga pisma, misala, brevijara, Rituala rimskoga i drugih liturgijskih knjiga”.

Četrdesetak godina poslije Mažuranić u svojoj *Slovnici hèrvatskoj* tumači naziv *ilirski* kao pojam izrastao iz zemljopisnoga imena, zaključujući kako će se on služiti nazivom *hrvatski* već i zato što je narodu bliži, odnosno razumljiviji.

S obzirom na to da Appendini za svaki primjer uporabe hrvatske jezične jedinice daje i talijanski prijevod, ovaj se opsežni priručnik može držati i usporedbenim – talijansko-hrvatskim – podrazumijevajući i usputnu uključenost dvojezičnoga rječnika. Ipak, tuđice i posuđenice ne prihvaća lako, pa možemo reći da je njegov hrvatski jezik rasterećen od stranoga leksičkog elementa. Ako kadšto ne može zaobići uporabu posuđenice, uz nju uvijek upozorava da je riječ o stranoj riječi. S obzirom na to da je Talijan, a dubrovački je govor obilježen talijanizmima i prije 19. stoljeća, Appendinija možemo smatrati pravim jezičnim čistuncem.

Dok je u primjerima za gramatičke pouke, navodeći rečenice iz djela dubrovačkih pisaca, talijanizme izbjegao lakše, u onome dijelu u kojemu predstavlja razgovorni jezik Dubrovčana, to mu je moralo biti teško.

Da bismo čitateljima predstavili opisani hrvatski jezik, na kraju donosimo tri ogledna dijaloga iz posljednjega dijela gramatike, koji je konverzacijski priručnik:

Razgovor prvi. Jedan gospodar i jedan brodar

Brodar: Mogu li?

Gospar: A tko je tamo?

B.: Ja sam. Kad zapovijete mi smo spravni, ako hoćete doći na Cavtat.

G.: O, dobar došo, Ivane. Koje su ure?

B.: Osam.

G.: Viđi koje je vrijeme!

B.: Bolje se ne može. Baš imamo vjetar u krmu.

G.: Ivane, prije pogodimo se.

B.: To je lasno. Da(t) ćete mi pet groša.

G.: Nu, znaš li, Ivane, da ja hoću jedan brod s jedrima i na osam vesala er mi je od potrebe da dođemo brzo za moć se vratit nakon dvije ure.

B.: Eh, gosparu, to je drugi poso. Kad imate se vratit, da(t) ćete mi petnes dukata.

G.: Dosta ti su dvanes.

B.: Ja, gosparu, s Vami ne gledam i kako Vami, služi(t) ću Vas. Ali Vam priporučivam što je naš običaj, malo napit se.

G.: To se zna, mislim ja za to.

B.: Da, da, gosparu, idem na brod, spravite se i ne mislite ništa.

G.: Pođi, sa(d) ću ja doć.

B.: Gosparu, došli ste!

G.: Primi ovi košic i ovo vina i da(j) mi ruku da ne padem.

B.: Ljudi, odvežite se!

G.: Veselo, ljudi, uprite, ima dobra vina!

Razgovor drugi. Gospar i sluga

Sluga: Gosparu, spiš li?

Gospar: Što je?

S.: Probudi se, šes su zvonile!

G.: Koje je vrijeme. Je li vedro ili oblačno?

S.: Još ne daždi, ali me strah da će do malo bit dobra dažda.

G.: To mi je žo er nećemo moć poći u Župu za viđet baštinu kako sam odlučio.

S.: Hvala Bogu, gosparu. Ako ne pođemo danas, po(ć) ćemo drugi dan; ako pak ti usćebedeš, sve je spravno.

G.: Da ako okisnemo?

S.: A što za to? Neće bit prvi put!

G.: Tebi je sve lasno.

S.: Mlad si, neće ti naudit.

G.: Ako si do zob i napojio konja, osedlaj ga. Ja ću se sad dignut i uputi(t) ćemo se ončas.

S.: Hoće li doći i gospođa?

G.: Ah, nije za nje hodit po ovoj godini.

S.: Dobro.

G.: Reci gospođi da ti da sve što je od potrebe za objeda.

S.: Što hoćeš da ti se donese?

G.: Ti znaš moj običaj kad idem nadvor. Ja hoću dobro objedovat.

S.: Dobro. Ja idem.

G.: Pođi i s gospođom se razumjej.

Razgovor treći. Gospođa i sluga

Sluga: Gospo, ide gospar u Župu. Reko ti je da mu pošlješ što dobro objedu.

Gospođa: Počeli ste iz rana dodijevat.

S.: Ja nijesam kriv.

G.: Imate onamo zeleni, kokoši, golubića, jaja, mlijeka i voća. Što biste veće htjeli?

S.: Hoće se još dobit mesa i ponijet s nami dobra vina, kruha meka i malo granariza.

G.: Zovi djevojku Mariju, ona će ti dat sve to. Nemoj što zaboravit, er neću ja riječi kad se vratite.

S.: Ima li onamo noža, ožica, pantarula, žmula, ručnčica i napica čista?

G.: Ima bit. Donesi večeras malo cvijeća i voća djeci.

S.: Gospo, bi(t) ćeš služena.